

РЕЦЕНЗИЯ

за

дисертационния труд на
АДРИАНА ОЛЕГ БЕНОВА

докторант на самостоятелна подготовка с двойно научно ръководство към

Национална музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“
Теоретико-композиторски и диригентски факултет
Катедра „История на музиката и етномузикология“

и

Университет Париж 8

Докторантско училище „Естетика, науки и технологии на изкуствата“ (ED 159)
Приемащ екип „Естетика, музикология, танц и музикално творчество MUSIDANSE“
(Е.А. 1572)

на тема:

КОНЦЕПТУАЛНИТЕ ВЪЗГЛЕДИ НА ЕДГАР ВАРЕЗ ЗА ОСВОБОЖДАВАНЕ НА ЗВУКА И РОЛЯТА НА ЕЛЕКТРОННИТЕ МУЗИКАЛНИ УСТРОЙСТВА

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално
направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство“ спрямо българското
законодателство и „доктор по музика“ спрямо френското законодателство

от доц. д-р Миряна Александрова Янакиева

Българска академия на науките; Страсбургски университет

Дисертационният труд на Адриана Бенова на тема „Концептуалните възгледи на Едгар Варез за освобождаване на звука и ролята на електроните музикални устройства“ има за цел да предложи разгърнатата теоретична интерпретация на новаторската мисъл на френско-американския композитор Едгард Варез, смятан за „бащата на електронната музика“. Както ясно показва самото заглавие на дисертацията, специално внимание в нея се обръща на една от ключовите концепции на Варез, а именно тази за „освобождаване на звука“, послужила и за заглавие на едноименния му сборник с лекции, в които композиторият развива своите възгледи за решаващата роля на електронните инструменти в процеса на това „освобождаване“. Визионерската мисъл на Варез се разкрива по същество в настоящата дисертация чрез анализ именно на текстовете, влизащи в състава на този сборник.

Що се отнася до структурата на изследването, то се състои от въведение, шест глави и заключение, към които са добавени четири много полезни приложения, като например направеният от самата дисертантка превод от английски на български език на откъси от лекциите на Варез или подробната илюстрирана презентация на електронните устройства от неговото време.

Първите две глави са насочени главно към изграждането на теоретичната рамка на изследването чрез анализ на идеите на Варез, положени в контекста на съвременните му критически концепции, които си поставят за задача да предложат теоретични модели на осмисляне на авангардните течения в развитието на музиката от периода на първите десетилетия на XX век, на първо място, концепциите на Теодор Адорно в неговата „Философия на новата музика“.

В невъзможността творчеството на Едгар Варез да бъде еднозначно причислено към което и да било от тези течения дисертантката вижда една от важните причини за интензивното насочване на търсенията на композитора в сфери, различни от музикалната (с. 59). В светлината на това обстоятелство в нейната разработка е обърнато специално внимание на връзките му с изобразителното изкуство (Пикасо, Делоне, Кандински), както и на нееднозначното му отношение спрямо футуризма. Открити се имената на съвременни на Варез композитори като Феручо Безони и Клод Дебюси, изиграли важна роля при формирането на неговите възгледи, както и това на физика Херман фон Хелмхолц. В своето разглеждане на различните интердисциплинарни взаимодействия, с които търсенията на Варез се отличават, Адриана Бенова се позовава на солиден брой съвременни научни трудове, в които тези взаимодействия са изследвани.

Други моменти в началните глави на дисертацията, които следва да бъдат споменати, са откриването на първоизточника на определението за Едгар Варез като „баща на електронната музика“ (с. 52), както и

извеждането на основните характеристики на жанровете на електронната и електроакустичната музика, които Варез концептуализира в своите трудове още преди появата на самите тези жанрове в по-ново време, когато са изобретени липсващи по негово време електронни устройства.

Заслужава да се изтъкне и фактът, че при анализа на текстовете на Варез специално място в дисертационния труд с основание е отредено на неговия език и на неговите терминологични иновации, базирани на използването на метафори, както и за неговите размисли върху връзката „изкуство-наука“.

В трета и четвърта глава проучването се фокусира върху използването на електронни инструменти в музикалните композиции на Варез и върху *материализацията* – термин, предпочетен от дисертантката пред термина *реализация* – на неговите теоретични концепции. Основанието за този терминологичен избор, което дисертантката изтъква, е, че осъщесвяването на творби като тези на Варез не се изчерпва с тяхното изпълнение, а се овеществява посредством специално конструиран и реално съществуващ обект с конкретна материална форма и структура, в която отделните елементи са в неразривна, кохерентна и многофункционална връзка помежду си, и когато дори един от тях се наруши, се нарушава и цялостният замисъл на произведението. Внимателният анализ на творбата на Варез „Електронна поема“, интегрирана през 1958 г. в пространството на *Павилиона на Филипс* на Льо Корбюзие, е позволил на авторката да покаже как на практика функционира концептуалният проект на композитора и да задълбочи съпоставката между неговите новаторските концепции и тези на архитекта Льо Корбюзие.

Все така опирайки се на анализа на „Електронна поема“, взета като пример както за цялостно произведение на изкуството (*Gesamtkunstwerk*), така и за първа мултимедийна арт инсталация, в пета глава Адриана Бенова обогатява теоретичния аспект на своето изследване, като предлага

музикалната система на Варез да бъде дефинирана като *синергетична* поради основните си характеристики, а именно *нелинейност, отвореност и кохерентност*. С помощта на сравнителна таблица е илюстрирана аналогията между синергетичните принципи, формулирани от немския физик Херман Хакен, и елементите на композиционния модел на Варез. Като анализира поотделно всяко от десетте сходства, онагледени в тази таблица, дисертантката достатъчно убедително защитава тезата, че синергетичният подход дава по-прецизни възможности за описание на специфичната за начина на работа на Едгар Варез интердисциплинарност.

Шестата и последна глава проследява диалога между идеите и произведенията на Едгард Варез и тези на редица емблематични композитори от музикалния авангард на XX век като Карлхайнц Щокхаузен, Пиер Булез, Янис Ксенакис, Луиджи Ноно, Дьорд Лигети, Алфред Шнитке, Едисон Денисов. Направени са паралели и с поп, рок и джаз музиката. Последната част на заключителната глава представя българските композитори в областта на електронната и електроакустичната музика, чийто опит е пряко или косвено свързан с идеите на Варез, като Симо Лазаров, Любомир Кавалджиев, Владимир Джамбазов, Божидар Спасов, Цветан Добрев.

Доколкото въпросът за многопосочността, интензивността и силата на влиянията на Варез върху творци от различни поколения, националности и сфери на дейност е един от тези, на които в дисертацията с основание е отредено съществено място, разбираем е опитът на Адриана Бенова да потърси достатъчно обобщаваща и в същото време оригинална концепция, чрез която да бъде обяснена ролята на личност с подобно интелектуално и обществено значение. Без да оспорвам радикално привличането с тази цел на пасионарната теория на Лев Гумилъв, мисля, че е необходимо по-детайлно да бъде обяснено в какво се състои чисто музиколовският интерес от съотнасянето на фигурата на Варез с тази на пасионария.

В заключение, наред със споменаването на качествата на труда на Адриана Бенова от гледна точка на научната подготовка, за която той свидетелства, на стила и логическата постройка, трябва да се отбележи и фактът, че той се основава на богата библиография от 400 заглавия, съответстващи на интердисциплинарния профил на изследването, чиято основна заслуга е, че успява да реконструира в цялата ѝ сложност фигурата на Едгар Варез като теоретик на симбиозата между изкуствата и науките, пред която бумът на новите технологии в наше време отваря непрестанно нови пътища и измерения.

Авторефератът представя вярно най-съществените моменти от дисертацията. Научните приноси са ясно формулирани и добре открояват най-важните постижения на разработката. Публикациите по темата на дисертацията са достатъчно на брой.

На основание на дисертационния труд **„КОНЦЕПТУАЛНИТЕ ВЪЗГЛЕДИ НА ЕДГАР ВАРЕЗ ЗА ОСВОБОЖДАВАНЕ НА ЗВУКА И РОЛЯТА НА ЕЛЕКТРОННИТЕ МУЗИКАЛНИ УСТРОЙСТВА“**, предлагам на уважаемите членове на Специализираното научно жури на **АДРИАНА ОЛЕГ БЕНОВА** да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство“ спрямо българското законодателство и „доктор по музика“ спрямо френското законодателство.

Дата: 8 май 2023

Гр. Страсбург

доц. Миряна Янакиева

/подпис/

